

TROPY A FIGURY

ALITERACE – několik sousedních slov začíná stejným písmenem

Standa svačil slané sušenky.

ALEGORIE – celé dílo má přenesený význam. Např. v Komenského knize *Labyrint světa a ráj srdce* představuje město, v němž se poutník nalézá, celý svět. Poutník představuje jednak člověka vůbec, jednak samotného Komenského. Všežvzd Všudybud představuje lidskou zvědavost ohledně věcí tohoto světa atd.

ANAFORA – opakování týchž slov na začátku sousedních veršů

Žalm nad tím, odkud vítr vane

žalm o potlesku, o pokleku,

žalm za ty nikdy nepitvané,

ty „zastřelené na útěku“

(Jan Zábřana)

APOSIOPESE – nenadále odmlčení, nedokončení započaté věty (často značeno třemi tečkami nebo pomlčkou)

Zpívej, drahý! To je osud... Směle

mávneš rukou – ruce zmizely.

Hele, co je poslat...

Já neumřu nikdy. Nikdy, příteli.

(Sergej Jesenin, překlad Jan Zábřana)

APOSTROFA – oslovení neživé věci, nepřítomné osoby nebo abstraktního pojmu

Ty, lásko, pozdravena buď,

buď věčná, skutečností jsi-li.

A jsi-li snem, jen neprobud'

mé oči, i když den je bílý.

(Jaroslav Seifert)

DYSFEMISMUS – zesilující, zhrubělé pojmenování místo neutrálního

huba, držka (místo pusa), *rypák* (místo slova *nos* u člověka)

ELIPSA (VÝPUSTKA) – vynechání slova, které je možné si domyslit

Jedno malý [pivo].

ELIZE – vynechání hlásky na konci slova (zde *nes* místo *nesl*)

Co na mne, pacholci, řvete?

Jsem syn své země? Jsem pes?

Pro chlast už každý z nás přece

kalhoty do frcu nes.

(Sergej Jesenin, překlad Jan Zábřana)

EPANASTROFA – opakování týchž slov na konci jednoho verše a na začátku verše následujícího

a ve vyhaslých kamnech bydlil strach

a ten je pořád

pořád k nalezení

(Jan Skácel)

EPIFORA – opakování týchž slov na konci sousedních veršů

Co to máš na té tkaničce,

Na krku na té tkaničce?

(Karel Jaromír Erben)

EPITETON (to epiteton, pl. epiteta) – básnický přívlastek

epiteton konstans – ustálený přívlastek: *Istivý Odysseus* (Homér, v díle se tento přívlastek u slova *Odysseus* pravidelně opakuje)

epiteton ornans – neobvyklý přívlastek: *zpodzimnělé nebe* (Sergej Jesenin, překlad Jan Zábřana)

EPIZEUXIS – opakování stejných slov v **jednom verši** několikrát za sebou

*Ó ctnostná panno, světice,
můžete s pomněnkou si hrát.
Mák rudý mám rád nejvíce
a **umím, umím** pohrdat.
(Karel Toman)*

EUFEMISMUS – pojmenování nahrazující nějaký nepříjemný nebo v dané situaci nevhodný výraz, jehož negativní obsah je použitím eufemismu mírněn
ukončit životní pouť (= zemřít), sociálně slabý (= chudý)

EUFONIE – libozvučnost, umělecky působivé a příjemné uspořádání hlásek nebo skupin hlásek na základě jejich opakování (zde zejména hláska *l*)

*Byl pozdní večer – první máj –
Večerní máj – byl lásky čas.
Hrdliččin zval ku lásce hlas,
Kde borový zaváněl háj.
O lásce šeptal tichý mech;
Květoucí strom lhal lásky žel,
Svou lásku slavík růži pěl,
Růžinu jevil vonný vzdech.
(Karel Hynek Mácha)*

HYPERBOLA – úmyslná nadsázka s cílem zdůraznit

*Co jsem, když každý zvuk mě vyděsí?
Jsou to mé ruce? Ať mi oči vyrvou!
**Oceány by nesmyly tu krev,
co na nich mám.**
(William Shakespeare, překlad Jiří Josek)*

INVERZE – neobvyklý pořádek slov (normální pořadí: *ve věži vysoké až k nebi*)

*V té zemi za železnou mříž
ve vysoké až k nebi věži
princeznu černokněžník střeží
(Jan Skácel)*

KAKOFONIE – záměrná nelibozvučnost (zde souhláskové skupiny *škr, hr, škv, rk*)

*Nebo už budu navždy němí
mít škrkavku nad hrncem škvarků
a rozpíchaní injekcemi
(Jan Zábřana)*

KALAMBÚR – slovní hříčka, zpravidla vytvořená proměnami významu stejně znějících slov

*Koukám, jak v prádelním **koši lama**
probírá se mýma **košilama**,
na WC mýval si pracky myje,
v ZOO je od rána amnestie.
(Karel Plíhal)*

GRADACE (KLIMAX) – pojmenování nebo motivy seřazené podle významu tak, aby měly vzestupnou tendenci

*A půjdeš **den a celou noc a sto dnů**
roky to bude trvat přejdeš tisíc řek
a nedođeš a nevrátíš se nikdy
to někdo zcela jiný přišel nazpátek
(Jan Skácel)*

KONTRAST – protikladnost

A je tu bezednost té chvíle

*kdy **černé** bezy kvetou **bíle***

(Jan Skácel)

MAKARONISMUS – záměrné smíšení dvou jazyků v básni (zde němčina a čeština)

A v hadrech v lese našel hajný

cár dopisu, cár: Lieber Heini!

(Jan Zábřana)

METAFORA – přenesení pojmenování z jedné věci na jinou věc na základě jejich podobnosti (svět = jeviště, lidé = herci)

Celý svět je jeviště a všichni lidé na něm jenom herci. (William Shakespeare, překlad Martin Hilský)

Verše, které ve hře následují, podobnost mezi lidmi a herci pomocí dalších metafor vysvětlují: *mají své příchody a odchody; za život každý hraje mnoho rolí.* Pokud bychom do veršů doplnili „jako“ (je jako jeviště, jsou jako herci), změnily by se metafory na přirovnání. Metafora a přirovnání spolu tedy úzce souvisí, ačkoliv je mezi nimi zásadní rozdíl.

METONYMIE – přenesení pojmenování z jedné věci na jinou věc na základě jejich souvislosti

A Ted, štěstí moje,

má nejmladší a nejmilejší, o niž

francouzská réva s mlékem Burgundska

se přetahují, co mi řekneš, abys

získala víc než tvoje sestry? Mluv!

(William Shakespeare, překlad Jiří Josek)

Zde francouzská réva = francouzský král, mléko Burgundska = burgundský vévoda. Na rozdíl od metafory zde není mezi oběma významy podobnost vzhledu nebo vlastností (francouzský král se nepodobá vinné révě ani nemá „opojný pohled“ nebo něco takového), ale je mezi nimi jasná významová souvislost: Francie je známá svým pěstováním vína.

ONOMATOPOIE – zvukomalba; nakupení určitých hlásek ve verši tak, aby vyvolaly dojem reálného zvuku (zde zvuku klepání na dveře a zároveň zvuku koňských kopyt, který před chvílí dozněl)

A před chalupou s koně hop!

*A na chalupu: **klop, klop, klop!***

„Hola hej! otevřte mi dvěře,

zbloudil jsem při lovení zvěře,

dejte vody pít!“

(K. J. Erben)

OXYMÓRON (to oxymoron, pl. oxymóra) – spojení významově protikladných slov; spor v přívlastku

*na **sladkých mořích** lodě*

troubily na hrůzu

(Jan Skácel)

PARENTEZE – vsuvka, obvykle oddělená závorkami nebo pomlčkami

Hlas jeden z daleka

(tak domov mluvit umí)

hlas volá člověka

a člověk porozumí.

(Karel Toman)

PARONOMÁZIE – nahromadění několika slov odvozených od téhož kmene

*Nějaký **slepec** této země*

*nás **oslepuje** zvůlí svou,*

*aby nás hodil **slepým** větrům*

(Vladimír Holan)

PERSONIFIKACE – druh metafory, přenesení lidských vlastností a lidského jednání na neživé věci a abstraktní pojmy

Čtyřicet zim až oblehne tvé skráně (William Shakespeare, překlad Martin Hilský)

PLEONASMUS – nadbytečné vyjádření

magické kouzlo, původní originál

PŘIROVNÁNÍ – vystižení a určení jevu na základě jeho vlastností shodných s vlastnostmi jevu jiného

Harlekýn ukrást lunu chce

Pierot pláče Proč

svět veselý je jako střelnice

a bez dětí se točí kolotoč

(Jan Skácel)

ŘEČNICKÁ OTÁZKA – otázka, na niž ten, kdo ji klade, nečeká odpověď

Pro tebe měl jsem sám snad žít?

Těch bylo, které chtěly slovo.

Je hořké štěstí uvěřit

v šílené srdce básníkovo.

(Sergej Jesenin, překlad Jan Zábřana)

SYMBOL – znamení, které odkazuje na určitý význam

kotva = naděje, *srdce* = láska, *beránek* = Kristus

SYNEKDOCHA – případ metonymie, založeno na vztahu mezi částí a celkem, 2 možnosti:

1) část za celek (latinsky „pars pro toto“) *Vyletěla holubička ze skály / probudila modré oči ze spaní* (Probudil se celý člověk, nejen oči.)

2) celek za část (latinsky „totum pro parte“) *Čechy rozdrtily Rusko.* (Český hokejový tým – nikoliv celá země – porazil ruský hokejový tým.)

SYNESTÉZIE – druh metafory, směšování vjemů z různých smyslů (např. čichu a zraku nebo čichu a chuti)

Jsou vůně některé svěží jak dětská těla,

jak louky zelené, sladké jak oboe (Charles Baudelaire, překlad Karel Čapek)

LITERATURA:

BRUKNER J. – FILIP J. *Poetický slovník*. Mladá fronta: Praha, 1997.

KOSTEČKA J. *Do světa literatury jinak*. SPN: Praha, 1995.

ZEMAN M. *Teorie literatury pro střední školy*. Fortuna: Praha, 1992.

Čeština po síti: www.osu.cz/fpd/kcd/dokumenty/cestinapositi/radek_igs.htm /Stránky nyní již nefungují./

Wikipedie: cs.wikipedia.org, en.wikipedia.org

czechEncy: <https://www.czechency.org>